

ЕТИКА И АНТИКОРУПЦИЈА

Курикулум за универзитете и
приручник за рад са студентима

ЕТИКА И АНТИКОРУПЦИЈА

Курикулум за универзитете и
приручник за рад са студентима

Сарајево, 2015.

Импресум

Наслов:

Етика и антикорупција: Курикулум за универзитете и приручник за рад са студентима

Аутор:

Ауторски тим пројекта “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност”

Издавач:

Центар за развој медија и анализе
у партнерству са Удружењем *INFOHOUSE* и
Омладинским комуникативним центром

Адреса издавача:

Далматинска 1, 71000 Сарајево

Година:

2015.

Лектура:

Бранка Мркић-Радевић

Дизајн и ДТП:

Јасмин Левента

Штампа:

CPU Printing company
Бачићи бб, 71000 Сарајево

Публикација је урађена у оквиру пројекта који финансира Европска унија “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност”. Садржај ове публикације је искључива одговорност аутора и издавача и ни у ком случају не представља становишта Европске уније.

Садржај

Увод	7
Курикулум	11
Приручник за рад са студентима	31

УВОД

“Нико на свијету није јачи од човјека који зна.”
(Јапанска пословица)

Корупција је један од највећих проблема савременог демократског свијета. Овај феномен је глобално препознат као кључна препрека развоју друштва. Корупција подрива повјерење грађана у институције, угрожава стабилност и развој друштва, поткопава владавину закона и људска права и слободе, урушава добро управљање, правичност и социјалну правду. Посебно тешке посљедице корупција оставља на моралне темеље људске заједнице и основне етичке вриједности друштва. Босна и Херцеговина, наравно, није једина земља која је тешко погођена коруптивним дјеловањем и понашањем у свим областима живота, али је као држава у транзицији и постконфликтно друштво посебно изложена тешким посљедицама корупције, што због недовољно изграђених институционалних капацитета за борбу против ове појаве, што због недовољно развијене транспарентности и одговорности. Корупција је системски проблем и као такав захтијева стратешко и свеобухватно дјеловање у неколико праваца, првенствено на пољу превенције и едукације. Образовање о корупцији је кључна активност у укупној борби против ове појаве, а искуства свједоче да је едукован појединац један од најснажнијих инструмената превенције корупције. И у Стратегији за борбу против корупције 2009-2014, којом се држава Босна и Херцеговина званично обавезала на провођење антикоруптивних реформи, изричито се наводи да ће антикоруптивне мјере бити ефикасне и одрживе само уколико се предузму посебне мјере у области образовања грађана. Ове мјере дефинише и нова Стратегија за борбу против корупције 2015-2019, која је усвојена у мају 2015. године. У овом документу се наводи: “Остваривање дугорочних и одрживих резултата у превенцији и борби против корупције, те процес јачања моралних вриједности друштва као препреке борби против корупције, у неодвојивој је вези са образовањем и васпитањем. У том процесу најважнију улогу играју

породица и образовно-васпитни систем, почевши од предшколских установа до универзитета. Стога је потребно да надлежне институције за образовање на свим нивоима власти посвете значајну пажњу питањима етике у припреми и извођењу наставних програма. На тај начин би се код младих људи стварао потенцијал за борбу против корупције, кроз интересовање за јавне послове, јачање свијести о општем добру и упознавање са користима за заједницу које доноси грађански активизам.“ Курикулум “Етика и антикорупција“ за студенте, први овакве врсте у Босни и Херцеговини, управо представља одличан основ и ефикасан алат за остварење ових циљева.

Зашто је важно учити о борби против корупције? Образовањем о борби против корупције студенти ће да стекну способност анализирања основних појмова из области етике и антикорупције, те способност анализирања и критичког промишљања друштвеног контекста који производи корупцију. Научиће да препознају коруптивно понашање. Оснажиће сопствени систем вриједности на основу ког ће лакше рјешавати етичке дилеме и на тај начин се припремити за прво радно искуство и изазове које оно носи. Учећи о етици и антикорупцији, кроз конкретне примјере и студије случаја, студенти ће да науче одговорније доношење одлука у будућем професионалном животу. Једном ријечју, едукација заснована на овом курикулуму обухвата теме од професионалног интереса било које струке. Само едукован студент има развијена знања, вјештине и мотивацију за транспарентно, одговорно и ефикасно дјеловање.

Курикулум “Етика и антикорупција“ резултат је активности Центра за развој медија и анализе (ЦРМА) и партнерских организација Удружења *INFOHOUSE* из Сарајева и Омладинског комуникативног центра из Бањалуке, у оквиру пројекта “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност“. Пројекат “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност“, који финансира Европска унија, подразумијева увођење образовања о етици и борби против корупције у основне и средње школе и јавне универзитете у Босни и Херцеговини. Циљ овог пројекта је да подржи реализацију четири мјере из Акционог плана за провођење Стратегије за борбу против корупције 2009-2014.

Наиме, мјера 3.11. Акционог плана антикоруптивне стратегије налаже “увођење програма обуке о етици и антикорупцији у основне и средње школе, те факултете”, док мјера 3.15. обавезује Агенцију за превенцију корупције и координацију борбе против корупције БиХ и Министарство образовања да “све основне и средње школе и универзитети у БиХ требају да у своје наставне планове и програме уврсте програме обуке у области етике и борбе против корупције”. Ниједна од ове двије антикоруптивне мјере до данас није проведена. Отуда је значај пројекта “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност” неупитан, будући да његове активности олакшавају и допуњују рад државне Агенције за превенцију корупције и координацију борбе против корупције. Истовремено, министарства образовања су у Центру за развој медија и анализе добила кредибилног партнера који им помаже да проведу свој дио обавеза дефинисаних Акционим планом за провођење Стратегије за борбу против корупције.

Изради Курикулума “Етика и антикорупција” претходили су темељна процјена потреба за обуком о етици и антикорупцији на факултетима, израда неопходних правних докумената за креирање инфраструктуре за обуку, те њихово достављање релевантним властима, што такође представља реализацију једне од мјера из Акционог плана (мјера 3.4.). Изради Курикулума су претходиле и консултације са представницима педагошких института, министарстава за образовање и младе, и Агенције за предшколско, основно и средње образовање.

Курикулум “Етика и антикорупција” на језгровит, али свеобухватан и цјеловит начин, нуди дефиниције основних појмова (корупција, подмићивање, клијентелизам, проневјера, изнуда, злоупотреба положаја итд.), објашњење врста и појавних облика корупције, те њених узрока, посљедица и штета које наноси појединцу, друштву и држави у цјелини. Курикулум садржи приједлог садржаја који могу да се обухвате образовањем о борби против корупције, образложење свих предложених тема, листу метода које могу да се примијене у настави. Детаљно су разрађени и приједлози могућих форми реализације свих наставних и ваннаставних активности које препоручује овај курикулум. Едукација о етици и антикорупцији ефикасно се може

укључити у већ постојеће наставне планове и програме универзитета. Неке од тема предложених у овом курикулуму већ се обрађују кроз факултетске наставне цјелине, на примјер: злоупотреба положаја и прекорачење овлаштења се изучавају у оквиру Кривичног закона; појам сукоба интереса је такође у вези са правним наукама; финансијске проневјере су у уској вези са изучавањем рачуноводства и економских наука, итд. Садржаје о етици и антикорупцији најједноставније је укључити у наставне цјелине друштвених факултета. Кад је ријеч о природним и техничким наукама, како наводе аутори Курикулума, постоји могућност да се садржаји о борби против корупције уврсте у наставне садржаје у којима је акценат стављен на теме о послу који ће студенти обављати по завршетку студија. Наиме, у свакој професији, на сваком радном мјесту, постоји могућност корупције. Данашњи студенти као будући радници сусрећу се са коруптивним понашањем у професионалном животу, па је важно академцима свих образовних профила пружити могућност едукације о етици и антикорупцији. Курикулум “Етика и антикорупција” је допринос развоју одговорних младих људи који желе да уче, дјелују и стварају бољу будућност на темељима поштења, праведности и једнакоправности.

КУРИКУЛУМ

О КОРУПЦИЈИ

Корупција (облици, узроци, посљедице)

Корупција (лат. *corruptio*: поквареност, изопаченост, разврат, поткупљивање, подмићивање, кривотворење; *rumpere*: ломити, разбити, раскинути, разлупати) је сваки облик злоупотребе овлаштења ради личне или групне користи. Присутна је у свим друштвима, у приватном или јавном сектору. Корупција посебно може да укључује директно или индиректно захтијевање, нуђење, давање или прихватање мита или неке друге недозвољене предности или њену могућност, чиме се нарушава одговарајуће обављање било какве дужности или понашање очекивано од примаоца мита. Корупција је и повреда закона, као и неправилност у раду и преваре које указују на постојање корупције.

Корупција представља једнаку опасност и за јавни и приватни сектор јер подрива темеље друштва. Угрожавање јавног интереса се огледа у чињеници да корумпиране особе умјесто да обављају дужности које су им повјерене фокус свог дјеловања стављају на максимално искориштавање моћи како би оствариле властите интересе. Кад систем почне функционисати на тај начин, она убрзо престаје да служи потребама људи и почиње да служи једино потребама корумпираних појединаца.

Корупција представља друштвено неприхватљиву појаву која директно угрожава људска права, разара морал те угрожава стабилност и економски напредак државе. Осим што је у супротности с позитивним законским прописима, она представља и девијацију темељних друштвених начела. Због тога борба против корупције представља основни предуслов за развој отвореног и демократског друштва.

Облици корупције

Најчешће, корупција је виђена кроз:

- Подмићивање (нуђење или примање неке услуге, новца или других облика користи да би се донијела нека одлука која је противправна)
- Клијентелизам или патронажа (протекција, тј. неформална веза између доносилаца одлука и клијената)
- Фаворитизам (стављање породице, пријатеља или познаника у први план приликом доношења одлука)
- Проневера (присвајање повјерене имовине или нечега сличног)
- Изнуда (захтијевање или остваривање неке користи употребом силе или пријетње)
- Превара (остварење неке користи довођењем другог лица у заблуду, наводећи га да предузме неку радњу на штету своје или туђе имовине)
- Сукоб интереса (ситуација у којој јавни дужносник има неке професионалне или личне обавезе које угрожавају његову објективност)
- Злоупотреба положаја (било који други облик понашања којим се служба обавља на начин да се властити интереси стављају испред јавних).

Врсте корупције

Најједноставнија подјела корупције је она која је дијели на **'ситну'** и **'крупну'**. Примјер ситне корупције је када неко плати 100 марака да би убрзао услугу коју би ионако добио. Под крупном корупцијом сматра се исплаћивање већих износа за услуге упитног статуса или оне које крше правне и/или моралне норме уређеног демократског друштва.

Сложенија је подјела корупције на *високу (политичку) корупцију*, *ситну (административну) корупцију* те на посебно тешке случајеве такозване *'приватне државе'*.

Висока или политичка корупција очитује се у злоупотреби овласти, положаја или моћи на највишим политичким инстанцама. Висока корупција укључује злоупотребе политичких процеса који тада служе у сврхе илегалног стицања новца и моћи, заобилажења правних норми и закона који регулишу политичка дјеловања у служби јавнога интереса или наношења штете политичким опонентима.

Административна корупција је у правилу она са којом се грађани највише сусрећу. У свакодневним сусретима са службеницима и нижим администраторским радницима (најчешће у разним државним институцијама и агенцијама) грађани осјећају притисак да плате услугу на коју ионако имају права. Обично се ту ради о мањим износима који се службеницима дају као 'поклон' или 'повлачењу веза' да би се заобишао конфузни бирократски систем или избјегло плаћање мањих казни (полиција и судство).

Посебно су тешки случајеви корупције које означавамо појмом '**приватна држава**'. Тај облик се јавља код високо организоване корупције која у толикој мјери обузме јавне институције да оне престану функционисати у служби јавног интереса. Када висока корупција у служби приватних економских интереса појединих групација (кроз незаконито финансирање странака, мито, трговање утицајем) у толикој мјери ослаби функционисање правне државе то називамо 'приватном државом'.

По организованости корупцију дијелимо на:

- **Организовану корупцију** у којој постоји јасна представа кога подмитити, с коликим износом, те постоји гаранција да ће услуга бити извршена.
- **Хаотичну корупцију** која је неорганизована у толикој мјери да је исплата било каквога мита бачена коцка која не гарантује да неће бити тражено још исплата нити да ће услуга бити извршена.

Најчешћи узроци корупције

1. Култура, традиција и вриједности друштва које посматрамо

Тврдња да је она одређена моралом одређене групе, историјским наслијеђем, обичајима и да, напосто, има земаља у којима се мито одувјек давало и увијек ће се давати.

2. Организацијска структура институција, системи провјера и контрола

Структура и начин функционисања државне управе, да ли је рад државне управе заснован на принципима попут професионалног развоја и личних квалитета запосленика или је њихово запошљавање, отпуштање и хијерархијски положај предодређен страначком или неком другом припадношћу. Организациона структура државних институција или компанија, ситуација и начин на који се административни или пословни процеси одвијају, те специфичност процеса одлучивања значајно утичу на појаву коруптивног понашања.

Корупција = право одлучивања + монопол – одговорност
(*Klitgaard, Political corruption*)

3. Успостављена бирократија која ствара непотребне препреке пословним субјектима, тиме потичући корупцију.

Код институција и компанија корупција се огледа у недјелотворности институција, односно губитку профита код компанија. Преовладава мишљење уколико је институција/компанија непредвидљива и нестабилна, ако њихови дужносници и упосленици нису сигурни за своју будућност и ако покушавају ту предвидљивост и сигурност купити, ризик од коруптивног понашања достиже критичну тачку те се не поставља питање да ли има коруптивног понашања него у коликој мјери.

4. Систем националног државног интегритета

Велику улогу игра и стање националног интегритета, односно постојање сета системских мјера за отклањање ризика од појаве корупције на нивоу државе, као и интегритет појединца, односно недостатак чврстих етичких вриједности. Интегритет није нешто релативно већ лични избор. Ако члан друштва крши неко правило, он би због тога требао бити кажњен. Зато чланови друштва имају право и обавезу активно се супротстављати онима који корупцијом желе злоупотребити положај на којем се налазе.

Корупција = П (кад постоји прилика без контроле) – ПЕН (недостатак професионалних етичких норми) – НИ (недостатак националног интегритета)

(Howard Whitton)

Посљедице корупције

Посљедице корупције су највидљивије на друштвеном и економском напретку. Корупција потиче неједнакости и смањује макроекономску и фискалну стабилност. Остале посљедице корупције су:

- Сиромаштво, ниске плате (теорија маргиналне вриједности)
- Урушавање демократског система
- Фискална нестабилност државе
- Смањивање транспарентности друштвено-политичких процеса
- Смањивање здраве конкуренције у тржишној економији
- Селективна примјена закона, правила и прописа
- Компликовано и споро провођење прописа и закона
- Нефункционална институција које врше надзор
- Урушавање система одговорности и провјерљивости
- Деградација личног и колективног интегритета и професионалне етике.

Штета коју наноси корупција

- Корупција наноси штету појединцу који учествује у криминалној и неморалној активности.
- Они који су укључени у такве активности годинама живе у страху да ће њихова дјела бити откривена, што утиче на њихов живот.
- Корупција наноси штету појединцима који нису корумпирани јер су доведени у подређен и нефер положај ради корумпираности система.
- Корупција озбиљно нарушава дјелотворност организације и успјешност компаније јер кад она постане дио система организације то неминовно води до њеног уништења.
- Корупцијом се наноси штета дјелотворности, повјерењу јавности и друштвеном капиталу и доводи до неповјећења инвеститора те додатно појачава сиромаштво.
- Корупција повећава неједнакост у друштву и доприноси раслојавању на екстремно богате и екстремно сиромашне.
- Доприноси ширењу сумње у демократију и демократске вриједности.

Коруптивне дјелатности усмјеравају средства у уносне секторе као што су саобраћај и грађевина, одвлачећи тако новац из сектора који су мање профитабилни, али нужни за функционисање демократског социјално уређеног друштва као што су здравство и образовни систем.

Основни појмови:

- Подмићивање
- Клијентелизам/патронажа
- Фаворитизам
- Проневјера
- Превара
- Сукоб интереса
- Злоупотреба положаја
- Организована корупција вс. хаотична корупција
- Ситна вс. крупна корупција
- Административна корупција

Зашто је битно учити о корупцији?

Корупција уништава владавину права и повјерење друштва у државне институције. Укратко, она увећава добробит појединца на штету друштва као цјелине. Већа едукација о корупцији, свим њеним облицима, узроцима и посљедицама, поспјешује њено постепено сузбијање у друштву. Није необично да људи уопште нису упознати с тим шта се све сматра коруптивним дјелом, те почине велики дио њих из незнања.

Образовање и едукација о борби против корупције представљају кључну активност у укупној борби против ове појаве. Едуковани појединци се посматрају као снажан инструмент превенције. Сврха образовања о борби против корупције јесте изградити културу одговорности. Образовање и едукација о борби против корупције промовишу вриједности, ставове и очекивања која осуђују корупцију, као и знање којим се методама појава корупције онемогућава. Студенти требају разумјети право, али и бити свјесни и личне одговорности за спречавање коруптивног понашања.

Едукован студент има вјештину проналажења рјешења за етичке дилеме у најбољем интересу, те скуп знања која подржавају побољшану способност да се дјелује на транспарентан, одговоран и ефикасан начин.

На факултету, студенти су већ оформљене личности због чега се очекује зрело размишљање и рационално схватање појмова који се требају научити. Појмове не би требало додатно поједностављивати због узраста.

Циљна група (студенти) у том периоду се стручно оспособљавају за рад у пољу за које студирају. Од студената се очекује да самостално усвајају знање гдје професор углавном помаже при бољем разјашњавању комплекснијих појмова.

Будући да је ријеч о студентима, кроз школовање су могли доћи у додир или видјети корумпираност на дјелу (на примјер, приликом уписивања на факултет, оцјењивања на факултету и слично).

Етика и борба против корупције имају највише додирних тачака са наставним садржајем друштвених факултета (на примјер, економске или политичке науке). На таквим и сличним факултетима се већ у наставном садржају обрађује појам превара и корупције. Међутим, на сваком послу, невезано за област у којој се ради, има и могућности корупције, те је неопходно приближити ову тематику и студентима других факултета.

ЦИЉЕВИ ОБРАЗОВАЊА ИЗ ОБЛАСТИ ЕТИКЕ И АНТИКОРУПЦИЈЕ

Уколико желимо превенирати корупцију неопходно је:

- Разумјети шта је корупција;
- У сваком моменту бити свјестан узрока због којих се јавља;
- Разумјети шта људе “тјера” да у једном моменту постану неетични те да нуде и узимају мито, тргују својим утицајем и стварају мреже међусобне заштите и непотизма.

Основни циљ образовања у области етике и антикорупције је пружити студентима увид у основне појмове спознаје из те области како би развили знања о аспектима могућих друштвених феномена повезаних са етиком и антикорупцијом. У том смислу садржај области увелико обухвата теме од професионалног интереса било које струке. Специфични циљеви предмета су:

- Описати и анализирати основне појмове из области етике и антикорупције као што су: сукоб интереса, злоупотреба положаја, интегритет, и слично;
- Описати и анализирати друштвени контекст неетичног понашања и корупције;

- Научити студенте да препознају неетично понашање и коруптивне радње у раду почев од свог окружења и свог дјеловања;
- Припремити студенте за прво радно искуство кроз честе етичке дилеме које ће се обрадити током едукације;
- Научити студенте одговорнијем доношењу одлука на послу.

Очекивани резултати

На крају завршене едукације, од студената се очекује да усвоје основно знање из области етике и антикорупције и да су способни примјењивати исто у свом раду. Од студената се очекује да имају формирано мишљење о предаваној теми, као и интегритет приликом доношења одлука.

САДРЖАЈИ/ТЕМЕ КОЈЕ ТРЕБА ОБУХВАТИТИ ОБРАЗОВАЊЕМ:

Злоупотреба положаја и прекорачење овлаштења

Кроз Кривични закон у БиХ, злоупотребом положаја се сматра искориштавање службеног положаја или овлаштења од стране службеног или одговорног лица у институцијама Босне и Херцеговине, прекорачивши границе свог службеног положаја или не извршивши своје службене дужности, прибави себи или другом неку корист, другом нанесе неку штету или теже повриједи права другог. Иако се злоупотреба положаја првенствено гледа кроз јавни сектор, у великој мјери постоји и у приватном сектору.

У правној теорији и судској пракси ово кривично дјело се сматра правим кривичним дјелом службеника, јер извршилац може да буде искључиво службено или одговорно лице и то својство извршиоца је посебно конститутивно (битно) обиљежје законског бића овог кривичног дјела. Неправа службена кривична дјела су она кривична дјела код којих извршилац, осим службеног лица, може бити и неко

друго лице које дјело врши изван службене дужности и у вези са њеним вршењем, нпр. давање поклона и других облика користи, противзаконито посредовање и слично. Значи, из наведеног произлази да се ово дјело може остварити једино у вршењу службене дужности, а изван тога ово дјело не постоји. Познају га, уз веће или мање сличности и разлике, сва четири важећа кривична закона у БиХ, а и већина савремених кривичних закона других држава.

Најпознатији примјер злоупотребе је радња искориштавања службеног положаја. Овај облик дјела постоји када службено лице или одговорно лице предузима радњу која се налази у оквиру његових овлаштења, али то не чини у интересу службе, него да би на тај начин прибавило себи или другом неку корист или да би другом нанијело неку штету или теже повриједило права другог.

На примјер, радници АБЦ компаније често добијају прилику да иду на едукације и усавршавају се о трошку компаније. Џон, шеф производног сектора, увијек бира боље и значајније едукације за себе, док оставља остале едукације за друге раднике. Џон има страх да уколико други радници буду имали боље едукације, могу да напредују и заузму његово мјесто у послу. Џонову одлуку нико од његових надређених не контролише, а и радници тог сектора сматрају да он као шеф, има право да бира едукације које жели, тако да се ова пракса одвија већ годинама.

Сукоб интереса

Сукоб између јавног и приватног интереса у ситуацијама када јавни дужносник има приватни интерес који би могао негативно утицати на извршавање његових службених дужности и одговорности. Прописима из области сукоба интереса у Босни и Херцеговини регулисано је да сукоб интереса постоји у ситуацијама у којима изабрани дужносници, носиоци извршних функција и савјетници, имају приватни интерес који утиче или може да утиче на законитост, отвореност, објективност и непристраност у вршењу јавне дужности.

Сукоб интереса може да буде стваран, претпостављен и потенцијалан. Стваран сукоб интереса укључује директан сукоб између актуелних задужења и одговорности јавног функционера и постојећег приватног интереса. Претпостављени или уочени сукоб интереса постоји тамо гдје се може претпоставити или уочити да приватни интерес јавног функционера може непримјерено да утиче на обављање његових задужења – без обзира да ли је то чињенично стање. Потенцијални сукоб интереса настаје када јавни функционер има лични интерес који би могао да буде у сукобу са службеном дужношћу коју ће обављати у будућности.

Сукоб интереса углавном спада у двије категорије: новчани и неновчани. Материјални интерес укључује стварну или потенцијалну финансијску добит. Он постоји у случајевима када запослени или члан његове породице који посједује имовину, акције или положај у компанији која се надмеће за јавни посао, прихвата поклоне, користи предности или има приход од другог посла. Није неопходно да буде размијењен новац – корист може бити повећање вриједности имовине због повољне одлуке или одабира одређеног понуђача за уговор. Нематеријални интереси немају финансијску компоненту. Они произлазе из личних или породичних односа или учешћа у спортским, друштвеним или културним активностима. Најочигледнији примјер овога је породични интерес – на примјер, службеник у сектору за запошљавање може да има интерес да утиче на процедуру запошљавања да би обезбиједио мјесто свом рођаку без икакве финансијске добити (ту се већ укључује и непотизам).

На примјер, Тед је запослен у ХУ компанији годинама. Током година, умрежио се с много људи и већ осјећа да има довољно самопоуздања да започне властити посао. Својим потенцијалним клијентима већ нуди снижења надајући се да ће му донијети посао у блиској будућности. У међувремену, Тед користи име компаније да промовише репутацију свог посла.

Мито

Нуђење, обећавање, давање, примање или тражење предности као подстрек за радњу која је незаконита, неетична или злоупотребљава повјерење. Поттицај може да буде у облику дарова, позајмица, накнаде, награде или друге предности (порези, услуге, донације, итд.). Мито се сматра најчешћим обликом корупције.

Врло је тешко препознати давање и примање мита. Митом се не сматра ситуација у којој вам неко помогне да завршите некакав посао, а ви га касније частите ручком или неким ситнијим поклоном или новцем. То се сматра чашћу, односно захвалношћу. По обичајној норми, човјек је чак обавезан да на неки материјалан начин изрази своју захвалност. Међутим, ако ви неком прије учињене услуге понудите част у виду ручка, поклона или новца, па он то прихвати, а затим вам заврши оно што сте тражили од њега, то се већ сматра митом.

Осуда народног мнијења је много тежа према оном ко прима мито него према ономе ко га даје. Влада увјерење да прималац мита чини то из чисте похлепе, а не из неке животне потребе, па је тим и осуда већа. Такође се вјерује да он користи свој положај, власт и моћ да би себи приграбио и оно што му не припада, односно што му није потребно. О ономе ко даје мито мишљења су подијељена и формирају се од случаја до случаја. Уколико је даваоцу мита то једини начин да ријеша неки свој легитиман захтјев, онда је став традиционалне средине неосуђујући. Народна традиција прешутно одобрава и има велико разумијевање за појединца који подмићивањем убрзава добијање неке одлуке или рјешења, јер се зна да државна администрација или власт, односно државни чиновници који су представници власти, увијек могу да пронађу изговор зашто рјешење није издато.

Колико год оваква врста мита изгледала безазлена или безопасна, она је, стварањем општеприхваћености и неосуђивањем, у својој суштини опасна због стварања климе да су неки облици подмићивања мање опасни од других. На тај начин се ствара навика да се сваки посао лакше завршава ако се даје мито.

На примјер:

- Потенцијални добављач неке фирме да посао члану породице једног од запосленика те фирме, али назначи јасно да заузврат очекује од тог упосленика да искористи и своју позицију да договори посао добављачу с фирмом.
- Ана је власница Д компаније и ускоро треба да организује велику конференцију али не наручи промотивне материјале на вријеме. Ана плати дупло више од уобичајене цијене некој маркетиншкој фирми да јој уради материјале што је могуће прије и да занемаре клијенте који су били на реду.

Непотизам

Непотизам (лат. *nepos* – рођак) је систем по коме су римске папе дијелиле уносне црквене дужности, звања и новац својим рођацима и незаконитој дјеци. Касније, служио је појединим изабраним папама да учврсте своју моћ према локалним феудалцима подршком новоуздигнутих чланова сопствене породице, а наравно и за фаворизовање. Данас непотизам представља облик протекције на основу познанства и породичних односа, чиме неко на службеној позицији искориштава своју моћ и овлаштења како би учинио услугу члану породице или пријатељу, без обзира на његову стручну способност код запошљавања, давања послова или додјељивања неких бенефиција.

У суштини, непотизам значи да одређено лице, које има неки значајнији друштвени, политички или економски положај, укључује, активира или унапређује особе које су у истом систему у коме ради тзв. непотем, без икаквих процјена или оцјене радника и њиховог рада, а на штету лица која вриједно и уредно обављају послове, унапређује раднике по родбинској линији или их доводи у радну организацију и заснива им радни однос.

Значење појма непотизам може имати уже и шире одређење. Тако можемо рећи да, у ужем смислу, непотизам представља стављање у повлаштени положај, приликом пријема у радну организацију или

током рада у њој, најближих сродника по крвној линији сродства (браће, сестара, својих непосредних потомака). Непотизам у ширем смислу представља стављање у повлаштени положај свих оних лица која су уз помоћ одређених познанстава или веза (сродничких, етничких или географских) стављена у повлаштени положај који им, по њиховим личним карактеристикама и својствима, не би могао припасти.

Напримјер, Сара ради у Е фирми која тражи добављача за канцеларијски материјал. Сарин брат ради у малој фирми која се бави продајом канцеларијског материјала и која још има мали удио на тржишту. Сара му препоручује да пошаље понуду прилагођену Е фирми да би био најповољнији добављач. Сара није ништа сугерисала својим колегама иако је брату навела какву понуду да пошаље Е фирми.

Превара и проневијера

Превара означава чин којим се намјерно обмањује неко како би се добила неправедна или незаконита финансијска, политичка или друга предност. Државе овакве пријеступе сматрају кривичним дјелима или кршењем грађанских права. Проневијера се односи на непоштено и незаконито присвајање, кориштење или усмјеравање повјерених средстава и робе од стране особе запослене у некој организацији у сврху личног богаћења и других активности.

У пракси се користи израз привредни криминал, иако се преваре и крађе преко папира, односно докумената, извјештаја, исказа и приказа, могу, а врло често се и односе на проневијере у ванпривредним дјелатностима. Ова појава је најчешће посљедица невјеродостојног рачуноводственог извјештавања, неадекватно постављене организације предузећа, као и неодговарајућег система унутрашње контроле и надзора. Рачуноводствени и финансијски извјештаји и искази су најчешће производ креативног, односно манипулативног рачуноводства. Креације се користе кроз маштовиту употребу рачуноводства, легалне могућности избора флексибилних рачуноводствених метода, поступака и процјена, злоупотребу рачуноводствених процјена, метода и техника, са циљем што бољег

приказивања финансијског стања и успјеха, да би се постигло циљано приказивање резултата.

Да би се спријечиле, или барем смањиле овакве недозвољене радње, најбитнија ствар је пословна култура. Такође, један од начина борбе против тих проневјера и манипулација јесте развијање области форензичког рачуноводства. Форензичко рачуноводство је специфична област која се бави оцјеном законитог и стручног евидентирања и извјештавања. Форензичке рачуновође у данашње вријеме откривају проневјере кроз контролисање пословне документације, контролисање рачунара и електронске поште, обављање интервјуа са запосленима, па чак и путем активности као што су прегледи канцеларија ноћу. Ова врста рачуноводства треба да оспособљава кадрове мултидисциплинарног капацитета гдје посебну улогу има образовање али у већини транзицијских земаља (на примјер, БиХ), гдје је појава проневјера кроз финансијско извјештавање врло заступљена, овој области се не даје потребан значај.

Напримјер, упосленик АБ ради у Д фирми и задужен је за финалну примопредају производа. При свакој примопредаји, упосленик Х треба да контролише исправност производа потписом на обрасцу контрола. Јучер упосленик Х није дошао на посао, те је упосленик АБ, који је задужен за финалну примопредају производа, фалсификовао његов потпис на обрасцу контрола и закључио примопредају. Примопредаја се не би могла одвити без потписа и сви пословни процеси би се пореметили.

МОГУЋЕ МЕТОДЕ ЗА ПОСТИЗАЊЕ ЦИЉЕВА

Поред класичне методе предавања студентима, предлажу се студија случаја, дебата, дискусија и групни пројекат.

Студија случаја помаже да студенти боље схвате комплексност доношења одлуке у датој ситуацији, дајући им стварне животне примјере. Током групне расправе о студијама случаја, професори треба да избјегавају властите предрасуде, дозвољавајући неколико студената да “доминирају”, те их усмјеравати да не доносе прерано закључке о случају.

Студија случаја је опис могућег стварног догађаја који укључује доношење одлуке у датом моменту и датим околностима или анализу понашања кључних актера уз препознавање неприхватљивих понашања. У свим студијама случаја, мора се донијети одлука, иако та одлука може бити и нечињење.

Студија случаја је алат за учење у којем студенти са професором учествују у директној расправи о случају, за разлику од методе предавања, гдје професор предаје, а студенти слушају и воде биљешке. У процесу студије случаја студенти слободно износе своје ставове, а професор је у улози активног водича. Фокус мора да буде на учењу студената кроз њихов заједнички рад на заједничком подухвату. На овај начин студенти ће природно да науче како процијенити проблем, како доносити одлуке, и како дата ситуација може бити виђена из различитих углова. Користећи ову методу, они такође уче како размишљати у смислу проблема с којима ће се сусретати током свог професионалног ангажмана.

У студији случаја неопходно је одговорити на сљедећа питања:

1. Шта је проблем?

2. Зашто или како се појавио проблем? (Узрок)

Студенти требају да покушају утврдити узрок проблема. Немогуће је ријешити проблем којем се не може утврдити узрок.

3. Како је проблем ескалирао, и зашто?

4. Ко је најпогођенији овим проблемом?

Студенти треба да утврде који су све судионици погођени проблемом, а ко ће бити под утицајем одлуке која ће се донијети.

5. Која су ограничења и могућности описани у случају?

Врло је ријетко да постоји идеално рјешење те да често ограниченост ресурса, легислативе и времена доводе до ситуације доношења погрешне одлуке.

Кориштење здравог разума и поређење са стањем и реалностима окружења су неопходни приликом анализе случаја како би се избјегло доношење прераних закључака.

Дебата

‘За и против’ формална је метода наставе из подручја оваквог образовања која је везана за врло чврста правила и која би требала дати допринос приликом изграђивања рационалног мишљења и доношења одлука. Ова метода омогућава студентима размјену аргументованог мишљења и изазива расправу која потиче критичко размишљање и вјештине расуђивања. Судионици у расправи уче пажљиво и детаљно разматрати проблем и представљати своје аргументе на једноставан, организован и логичан начин. Такође се уче цијенити супротне аргументе. Улога професора је да правилно постави тему, тако да буде мотивишућа за учеснике дебате. У овом случају, дебату је најбоље користити приликом постављања етичких дилема студентима, гдје најбоље долази до формирања мишљења.

Дискусија

Дискусија је неформалнија од дебате и студенти нису подијељени у различите тимове да се залажу за супротстављена мишљења. Међутим, слично дебати, дискусија помаже у креирању рационалног мишљења те потиче студенте да више размишљају о датој теми. Ова метода се користи да припреми студенте на могуће сценарије који их чекају у пословном окружењу. То им даје прилику да се развију

стратегије отпора према разним коруптивним понашањима. У дискусији није циљ наћи један “прави одговор”, него развити процес анализирања проблема, испитивање алтернатива, и изградња стратегије доношења етичких одлука. То такође треба сензибилизovati студенте да разумију и препознају ситуације које (могу) довести до корупције.

Групни пројект

Групни пројект помаже да се студенти упознају са практичном страном научених појмова, те покушавају пронаћи једно или више рјешења за конкретан, стваран проблем те та рјешења приказати у коначном производу пројекта.

Могуће форме реализације активности

Све предвиђене активности се могу реализовати кроз радионице у трајању од 100 минута (по задатој теми).

Реализација активности свих наведених тема:

Десет минута предвиђено је за предавање професора о једној од наведених тема. Затим професор излаже *case study* (проучавање случаја), послије чега студенти воде дебату или дискусију о заданом случају.

Приједлог листе наставних цјелина у које би се могли укључити садржаји из области етике и антикорупције

Будући да се факултети укључени у овај пројекат баве различитим областима, тешко је навести све наставне цјелине у које се могу укључити садржаји из области етике и антикорупције. Најједноставније је укључити ове садржаје у већину наставних цјелина друштвених факултета, међутим, када су у питању природни и технички факултети, који се у својој сржи не баве нечим сличним, професори би требали да прилагоде наставу кроз одређене наставне цјелине гдје долазе до изражаја теме о послу након факултета и све оно што за собом то носи.

Приједлог ваннаставних активности у оквиру којих би се могли третирати садржаји из области етике и антикорупције

Уколико постоје студентске новине, ту би се могли додатно обрадити садржаји из ових области кроз неке уобичајене теме из студентских новина. Такође, било би корисно уколико се студентима кроз стручну праксу покаже да је ова област значајна у пословању (на примјер, да студент има увид у етички кодекс фирме гдје студент ради праксу или слично).

ПРИРУЧНИК

ЗА РАД СА СТУДЕНТИМА

РАЗРАДА ТЕМА – ЦИЈЕЛОГ ЧАСА ИЛИ ЦЈЕЛИНЕ У ОКВИРУ ЧАСА

Приједлог бр. 1

Тема: Сукоб интереса

Година: Примјерено за студенте свих година

Предмет /час: Радионица 100 минута

Облик/метода рада:

- Предавање
- Студија случаја
- Дискусија
- Дебата
- Закључак

Потребна средства:

Проектор, *flip chart*, папир и прибор за писање

Циљ часа:

Студенти кроз живи примјер обрађују задату тему и усвајају знања о коруптивном дјелу и коруптивном понашању и посљедицама које они носе не само за појединца него за ширу друштвену заједницу.

Очекивани резултат:

Студенти стичу знање како процијенити проблем, како доносити одлуке, и како дата ситуација може да буде виђена из различитих угла. Они ће такође научити како размишљати у смислу проблема с којима ће се сусретати у свом професионалном ангажману.

Приједлог за одвијање часа (детаљан опис планиране активности):

- **15 минута:** Професор излаже предавање на задату тему правећи конекцију између правног дефинисања сукоба интереса и тумачења тог појма из етичког угла.
- **5 минута:** Професор излаже студију случаја.

Примјер I дио:

На факултету Јаблан из Сарајева у склопу наставног предмета Х студенти 3. године су укључени у научноистраживачки пројекат побољшања енергетске ефикасности. Пројект је финансијски подржала компанија “Енергознање” која је потписала уговор о сарадњи са факултетом са циљем изналажења новог продукта. Уговором су такође дефинисане обавезе обје стране као и права кориштења новог продукта. У научноистраживачку групу је поред седам студената и два професора укључен и водећи инжењер компаније “Енергознање”. Сви чланови групе су потписали изјаву о повјерљивости.

На семинар који се одржава на факултету Храст из Бихаћа су позвани један професор (као предавач) и један студент (учесник) из ове групе. Тема семинара су “Еколошки извори енергије”. Професор је припремио презентацију и предавање на ову тему, међутим јутро прије семинара се разболио те је био принуђен остати у хотелској соби. Студент је отишао на семинар и одлучио (иако није био спреман за предавање на ову тему) прихватити понуду да ипак одржи предавање умјесто болесног професора.

Када је изашао пред говорницу у тренутку је донио одлуку да презентује методологију рада на пројекту и циљеве пројекта на којем ради.

Његова презентација је попраћена бурним аплаузом, а интересовање учесника семинара о могућој сарадњи са Факултетом Јаблан је било на високом нивоу. Студент је након повратка у собу све испричао професору.....

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде шта је проблем. (Идентификација проблема)

Проблем:

- Непрофесионалан однос студент-професор
- Прекорачење овлаштења
- Сукоб интереса
- Одавање пословне тајне

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како се појавио проблем. (Узрок)

Студенти требају покушати да утврде узрок проблема. Немогуће је ријешити проблем којем се не може утврдити узрок.

- Професор није упознао студента са темом коју је требао презентовати.
- Студент није смио прихватити да излаже умјесто професора без консултација.
- Студент није смио ни у ком случају излагати о пројекту на којем ради.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како је проблем ескалирао, и зашто?

Доношење тренутних одлука без процесуирања важних података. Жеља за доказивањем. Занемаривање посљедица.

Примјер II дио

Сценарио А

Када је чуо шта се десило професор је одмах контактирао Факултет Јаблан. Надлежни са факултета су ступили у контакт са компанијом “Енергознање” те уговорили састанак на којем су покушали размотрити обим штете и санирати посљедице. Компанија “Енергознање” је након консултација са својим правним експертом донијела одлуку да раскине уговор са Факултетом Јаблан, и тражи накнаду штете у виду поврата средстава уложених у пројекат као и накнаду штете за процијењену изгубљену добит која је требала бити остварена новим продуктом.

5. минута: Професор усмјерава студенте да утврде ко је највише погођен овим проблемом.

Студенти треба да утврде који су све судионици погођени проблемом, а ко ће бити под утицајем одлуке која се донијела.

Сценарио А

Факултет Јаблан (финансијска и репутацијска штета), Компанија “Енергознање”, група која је радила на пројекту (штета академског и професионалног усавшавања и напредовања), студент који је одржао предавање (сноси посљедице за свој чин), сви остали студенти садашњи и будући губе шансу рада на оваквим пројектима јер је Факултет Јаблан добио негативан публицитет.

15 минута: Професор усмјерава студенте да утврде која су ограничења и могућности описана у случају.

Врло је ријетко да постоји идеално рјешење те често ограниченост ресурса, легислативе, времена доводе до ситуација доношења погрешне одлуке. Како би студенти реаговали? Професор потиче дискусију.

Примјер III дио

Сценарио А

Када је чуо шта се десило професор је одмах контактирао Факултет Јаблан. Надлежни са Факултета су ступили у контакт са компанијом “Енергознање” те уговорили састанак на којем су покушали размотрити обим штете и санирати посљедице. Компанија “Енергознање” је након консултација са својим правним експертом донијела одлуку да раскине уговор са Факултетом Јаблан, и тражи накнаду штете у виду поврата средстава уложених у пројекат као и накнаду штете за процијењену изгубљену добит која је требала бити остварена новим продуктом.

Сценарио Б

Када је чуо шта се десило професор је одмах контактирао надлежне са Факултета Храст и тражио да предавање које је његов студент

одржао не буде публикувано у каталогу те да заташкају читав случај. Са студентом се договорио да никоме не говоре о овом догађају.....

Професор дијели студенте у двије групе како би дебатовали на тему сценарија А и Б.

- **15 минута:** За припрему дебатних тимова
- **2x10 минута:** Излагање тимова
- **10 минута:** Закључак

Материјали и литература:

Етички кодекс и друге процедуре и политике факултета

Начини евалуације:

Евалуацијски листићи

Приједлог бр. 2

Тема: Злоупотреба положаја и прекорачење овлаштења

Година: Примјерено за студенте свих година

Предмет/час: Радионица 100 минута

Облик/метода рада:

- Предавање
- Студија случаја
- Дискусија
- Дебата
- Закључак

Потребна средства:

Проектор, *flip chart*, папир и прибор за писање

Циљ часа:

Студенти кроз живи примјер обрађују задату тему и усвајају знања о коруптивном дјелу и коруптивном понашању и посљедицама које они носе не само за појединца, него и за ширу друштвену заједницу.

Очекивани резултат:

Студенти стичу знање како процијенити проблем, како доносити одлуке, и како дата ситуација може да буде виђена из различитих угла. Они ће такође научити како размишљати у смислу проблема с којима ће се сусрети у свом професионалном ангажману.

Приједлог за одвијање часа (детаљан опис планиране активности):

- **15 минута:** Професор излаже предавање на задату тему правећи конекцију између правног дефинисања злоупотребе положаја и прекорачења овлаштења и тумачења тих појмова из етичког угла.
- **5 минута:** Професор излаже студију случаја.

Примјер I дио:

Џон је асистент на наставном предмету Ц на Факултету Космос из Бањалуке. Предмет је доста захтјеван и изискује доста рада од студентата да би га могли положити. Најчешће студенти узимају додатне инструкције како би се спремили за испит. Инструкције изискују додатна материјална издвајања од студената. Многи студенти и поред додатних инструкција имају тешкоће у полагању испита. Међутим, ко успије добити термин за инструкције код Тима, може рачунати да је положио испит, јер Тим је јако добар и темељит инструктор. Лара је успјела добити термин и почела је са инструкцијама. На петом часу инструктивне наставе Лара је схватила да Тим “сарађује” са Џоном и да унапријед има испитне задатке те да студенте “усмјерава” ка успјеху. Када га је суочила са том чињеницом Тим је све признао али и “упозорио” Лару на могуће посљедице ако пријави своја сазнања. Понудио је Лари да јој врати новац за инструкције, а Џон је обећао Лари “помоћи” и код неких других предмета.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде шта је проблем. (Идентификација проблема)

Проблем:

- Недостатак интегритета и професионализма наставног кадра
- Злоупотреба положаја
- Изнуђивање
- Заstraшивање

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како се појавио проблем. (Узрок)

Студенти треба да покушају утврдити узрок проблема. Немогуће је ријешити проблем којем се не може утврдити узрок.

- Контрола доступности испитних материјала
- Контрола квалитета наставног процеса
- Недостатак квантитативне и квалитативне анализе пролазности

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како је проблем ескалирао и зашто.

Због недостатка контролних процеса у приступу испитним материјалима створила се ситуација и прилика за коруптивно понашање.

Примјер II дио

Сценарио А

Лара је одбила све понуде и пријавила своја сазнања. Након интерне истраге на факултету, иако је у првом моменту порицао, суочен са чињеницама Џон је признао. Факултет је обавијестио органе за провођење закона, те ревидирао све испитне задатке у протекле три године колико је трајала ова коруптивна шема.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде ко је највише погођен овим проблемом.

Студенти требају утврдити који су све судионици погођени проблемом, а ко ће бити под утицајем одлуке која се донијела.

Сценарио А

Факултет Космос (репутацијска штета), студенти који су након ревизије морали поново полагасти испит, Џон и Тим (сносе посљедице за свој чин).

15 минута: Професор усмјерава студенте да утврде која су ограничења и могућности описани у случају.

Врло је ријетко да постоји идеално рјешење, те често ограниченост ресурса, легислативе, времена доводе до ситуација доношења погрешне одлуке. Како би студенти реаговали? Професор потиче дискусију.

Примјер III дио

Сценарио А

Лара је одбила све понуде и пријавила своја сазнања. Након интерне истраге на факултету, иако је у првом моменту порицао, суочен са чињеницама Џон је признао. Факултет је обавијестио органе за провођење закона, те ревидирао све испитне задатке у протекле три године колико је трајала ова коруптивна шема.

Сценарио Б

Лара је прихватила понуду и никоме није говорила о својим сазнањима.

Професор дијели студенте у двије групе како би дебатовали на тему сценарија А и Б.

- **15 минута:** За припрему дебатних тимова
- **2x10 минута:** Излагање тимова
- **10 минута:** Закључак

Материјали и литература:

Етички кодекс и друге процедуре и политике

Начин евалуације:

Евалуацијски листићи

Приједлог бр. 3

Тема: Мито

Година: Примјерено за студенте свих година

Предмет/час: Радионица од 100 минута

Облик/метода рада:

- Предавање
- Студија случаја
- Дискусија
- Дебата
- Закључак

Потребна средства:

Пројектор, *flip chart*, папир и прибор за писање

Циљ часа:

Студенти кроз живи примјер обрађују задату тему и усвајају знања о коруптивном дјелу и коруптивном понашању и посљедицама које они носе не само за појединца, него и за ширу друштвену заједницу.

Очекивани резултат:

Студенти стичу знање како процијенити проблем, како доносити одлуке, и како дата ситуација може да буде виђена из различитих угла. Они ће такође научити како размишљати у смислу проблема с којима ће се сусретати у свом професионалном ангажману.

Приједлог за одвијање часа (детаљан опис планиране активности):

- **15 минута:** Професор излаже предавање на задату тему правећи конекцију између правног дефинисања мита и тумачења тог појма из етичког угла.
- **5 минута:** Професор излаже студију случаја.

Примјер I дио:

Брат професора Лија је запослен у великој компанији на мјесту регионалног шефа продаје. Син власника компаније је “запео” на предмету професора Лија. Брат професора Лија је један дан дошао са одличним вијестима. Све што је требао да уради је да “мало прогледа дечку кроз прсте” на сљедећем испитном року. Заузврат, брат ће бити промовисан у директора продаје, а професор Ли ће да буде почашћен путовањем по Европи за цијелу породицу.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде шта је проблем. (Идентификација проблема)

Проблем:

- Нуђење мита

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како се појавио проблем. (Узрок)

Студенти треба да покушају утврдити узрок проблема. Немогуће је ријешити проблем којем се не може утврдити узрок.

- Недостатак интегритета и професионализма
- Велико дискреционо право код оцјењивања
- Похлепа

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како је проблем ескалирао и зашто.

Због недостатка етичности и интегритета власника компаније створила се ситуација и прилика за коруптивно понашање.

Примјер II дио

Сценарио А

Професор Ли је саслушао брата и одбио понуду, брат је био разочаран и оптужио професора да га оставља без посла, након чега је професор рекао да пристаје. На сљедећем испитном року дечко није положио испит, а органи за провођење закона задокументовали су читав случај јер је професор Ли након што је испратио брата пријавио случај.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде ко је највише погођен овим проблемом.

Студенти требају утврдити који су све судионици погођени проблемом, а ко ће бити под утицајем одлуке која се донијела.

Сценарио А

Власник компаније (кривично дјело давања мита), брат професора Лија (кривично дјело посредовања у давању мита), син власника компаније (одстрањен са факултета).

15 минута: Професор усмјерава студенте да утврде која су ограничења и могућности описани у случају.

Врло је ријетко да постоји идеално рјешење те да често ограниченост ресурса, легислативе, времена доводе до ситуација доношења погрешне одлуке. Како би студенти реаговали? Професор потиче дискусију.

Примјер III дио

Сценарио А

Професор Ли је саслушао брата и одбио понуду, брат је био разочаран и оптужио професора да га оставља без посла, након чега је професор рекао да пристаје. На сљедећем испитном року дечко није положио испит, а органи за провођење закона задокументовали су читав случај јер је професор Ли након што је испратио брата пријавио случај.

Сценарио Б

Професор Ли је прихватио понуду и отишао на путовање.

Професор дијели студенте у двије групе како би дебатовали на тему сценарија А и Б.

- **15 минута** за припрему дебатних тимова
- **2x10 минута:** Излагање тимова
- **10 минута:** Закључак

Материјали и литература:

Етички кодекс и друге процедуре и политике

Начин евалуације:

Евалуацијски листићи

Приједлог бр. 4

Тема: Непотизам

Година: Примјерено за студенте свих година

Предмет/час: Радионица од 100 минута

Облик/метода рада:

- Предавање
- Студија случаја
- Дискусија
- Дебата
- Закључак

Потребна средства:

Проектор, *flip chart*, папир и прибор за писање

Циљ часа:

Студенти кроз живи примјер обрађују задату тему и усвајају знања о коруптивном дјелу и коруптивном понашању и посљедицама које они носе не само за појединца него ширу друштвену заједницу.

Очекивани резултат:

Студенти стичу знање како процијенити проблем, како доносити одлуке, и како дата ситуација може бити виђена из различитих угова. Они ће такође научити како размишљати у смислу проблема с којима ће се сусретати у свом професионалном ангажману.

Приједлог за одвијање часа (детаљан опис планиране активности):

- **15 минута:** Професор излаже предавање на задату тему правећи конекцију између правног дефинисања непотизма и тумачења тог појма из етичког угла.
- **5 минута:** Професор излаже студију случаја.

Примјер I дио:

Тереза је тек промовисана у редовну професорицу на факултету, њена сестра је удата и живи у другој земљи, а рођака њеног мужа студира на факултету и много би жељела да задњу годину студија кроз програм размјене студената заврши у иностранству. Рођака се пријавила за размјену иако није задовољавала критерије који би се ипак могли и другачије тумачити уколико буде имала помоћ. Тереза је упозната са проблемом.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде шта је проблем. (Идентификација проблема)

Проблем:

- Непотизам

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како се појавио проблем. (Узрок)

Студенти требају покушати утврдити узрок проблема. Немогуће је ријешити проблем којем се не може утврдити узрок.

- Недостатак интегритета и професионализма
- Нетранспарентност приликом одлучивања
- Могућност манипулације
- Растезљиви критерији за пријављивање

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како је проблем ескалирао, и зашто?

Због недостатка етичности и интегритета, нејасних процедура и критерија створила се ситуација и прилика за коруптивно понашање.

Примјер II дио

Сценарио А

Тереза је одбила “помоћи” и читав случај пријавила и тражила изузеће из комисије која је одлучивала о размјени.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде ко је највише погођен овим проблемом.

Студенти требају утврдити који су све судионици погођени проблемом, а ко ће бити под утицајем одлуке која се донијела.

Сценарио А

Тереза (емоционална бол, осуђивање од стране породице).

15 минута: Професор усмјерава студенте да утврде која су ограничења и могућности описана у случају.

Врло је ријетко да постоји идеално рјешење, те често ограниченост ресурса, легислативе, времена, доводе до ситуација доношења погрешне одлуке. Како би студенти реаговали? Професор потиче дискусију.

Примјер III дио

Сценарио А

Тереза је одбила “помоћи” и читав случај пријавила и тражила изузеће из комисије која је одлучивала о размјени.

Сценарио Б

Тереза је “помогла” рођаци.

Професор дијели студенте у двије групе како би дебатовали на тему сценарија А и Б.

- **15 минута** за припрему дебатних тимова
- **2x10 минута:** Излагање тимова
- **10 минута:** Закључак

Материјали и литература:

Етички кодекс и друге процедуре и политике

Начин евалуације:

Евалуацијски листићи

Приједлог бр. 5

Тема: Превара

Година: Примјерено за студенте свих година

Предмет/час: Радионица од 100 минута

Облик/метода рада:

- Предавање
- Студија случаја
- Дискусија
- Дебата
- Закључак

Потребна средства:

Проектор, *flip chart*, папир и прибор за писање

Циљ часа:

Студенти кроз живи примјер обрађују задату тему и усвајају знања о коруптивном дјелу и коруптивном понашању и посљедицама које они носе не само за појединца него и за ширу друштвену заједницу.

Очекивани резултат:

Студенти стичу знање како процијенити проблем, како доносити одлуке, и како дата ситуација може да буде виђена из различитих углова. Они ће такође научити како размишљати у смислу проблема с којима ће се сусретати у свом професионалном ангажману.

Приједлог за одвијање часа (детаљан опис планиране активности):

- **15 минута:** Професор излаже предавање на задату тему правећи везу између правног дефинисања преваре и тумачења тог појма из етичког угла.
- **5 минута:** Професор излаже студију случаја.

Примјер I дио:

Факултет је добио донацију за имплементацију пројекта студентских радионица. По пројекту је предвиђено да се одржи 12 студентских радионица у 12 градова, током 12 мјесеци трајања пројекта. Сви трошкови организације и одржавања радионица су одобрени у пројекту. Такође, предвиђена је и накнада за студенте и професоре који буду ангажовани на имплементацији пројекта. Професор који је вођа пројекта такође је задужен и за извјештавање донатора. У пројектном тиму су поред професора и четири студента. Након прве радионице студенти су примили накнаду која је уговорена, али су примијетили да је број евидентираних учесника радионице много већи него стварни број учесника. Нису реаговали. Исто се поновило и на другој радионици. Трећа радионица није одржана али су студенти примили накнаду. Тада су одлучили да питају професора о чему се ради. Професор им је одговорио да ништа не брину, да ће бити редовно плаћени до краја пројекта. Након 6 мјесеци један од студената је рекао да му је све сумњиво и да ће пријавити случај, а професор му је понудио дупло већу накнаду до краја пројекта.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде шта је проблем. (Идентификација проблема)

Проблем:

- Превара
- Мито

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како се појавио проблем. (Узрок)

Студенти требају покушати утврдити узрок проблема. Немогуће је ријешити проблем којем се не може утврдити узрок.

- Недостатак интегритета и професионализма
- Могућност манипулације
- Недостатак контроле донатора

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде како је проблем ескалирао, и зашто.

Због недостатка етичности и интегритета, недостатка контроле створила се ситуација и прилика за коруптивно понашање.

Примјер II дио

Сценарио А

Студент је одбио понуду и све пријавио. Руководство факултета је позвало донатора на састанак. Пројекат је суспендован, случај је пријављен органима за провођење закона. Факултет је морао да врати донаторски грант.

5 минута: Професор усмјерава студенте да утврде ко је највише погођен овим проблемом.

Студенти требају утврдити који су све судионици погођени проблемом, а ко ће да буде под утицајем одлуке која се донијела.

Сценарио А

Факултет (финансијска и репутацијска штета), група која је радила на пројекту (штета академског и професионалног усавршавања и

напредовања), професор и други студенти из групе (сносе посљедице за свој чин), сви остали студенти садашњи и будући губе шансу рада на оваквим пројектима јер је факултет добио негативан публицитет у јавности и међу донаторима.

15 минута: Професор усмјерава студенте да утврде која су ограничења и могућности описана у случају.

Врло је ријетко да постоји идеално рјешење, те често ограниченост ресурса, легислативе и времена доводе до ситуација доношења погрешне одлуке. Како би студенти реаговали? Професор потиче дискусију.

Примјер III дио

Сценарио А

Студент је одбио понуду и све пријавио. Руководство факултета је позвало донатора на састанак. Пројекат је суспендован, случај је пријављен органима за провођење закона. Факултет је морао да врати донаторски грант.

Сценарио Б

Студент је прихватио да шути, али је тражио од професора троструки хонорар.

Професор дијели студенте у двије групе како би дебатовали на тему сценарија А и Б.

- **15 минута** за припрему дебатних тимова
- **2x10 минута:** Излагање тимова
- **10 минута:** Закључак

Материјали и литература:

Етички кодекс и друге процедуре и политике

Начин евалуације:

Евалуацијски листићи

РАЗРАДА ГРУПНОГ ПРОЈЕКТА

Тема: Етички кодекс, политике и процедуре факултета (елементи спречавања коруптивног понашања)

Циљ активности:

Групни пројекат ће помоћи да се студенти упознају са практичном страном научених појмова, те покушају пронаћи једно или више рјешења за конкретан, стваран проблем те та рјешења приказати у коначном производу пројекта.

Очекивани резултати:

Резултат пројекта би требали бити побољшани драфтови процедура и кодекса који већ постоје и креирање драфтова процедура које тренутно не постоје на факултету, а од битног су значаја у смислу превенције и кажњавања коруптивног понашања и јачања етике и интегритета како запослених тако и студената факултета.

Трајање пројекта:

Три мјесеца

Опис активности:

1. Формирање радних група од једног професора и пет студената (за сваку процедуру или кодекс који ће се ревидирати или израђивати)
2. Именовање координатора радних група: један професор и два или три студента (минимално по један студент за сваку радну групу) који ће координисати садржаје процедура и кодекса како не би долазило до колизије докумената)
3. Рад у радним групама
4. Информисање осталих професора и студената о раду радних група најмање једном у 15 дана, како би шира заинтересована група могла дати приједлоге и сугестије. (Начин информисања прилагодити могућностима факултета.)
5. Промоција драфтова процедура и кодекса.

6. Усвајање
7. Одредити особу којој се могу обратити у случају етичке забринутости или уколико желе пријавити неправилност. Отворити канале за пријаву неправилности.
8. Упознавање свих *stakeholders* са новим процедурама и кодексима. На почетку наставне године обавезно на уводним предавањима упознати студенте са процедурама, обавезности њихове примјене и санкцијама за непридржавање. Омогућити да ови документи буду доступни свим упосленим и студентима.

Временски ток активности				
Активност	I мјесец	II мјесец	III мјесец	Почетак наставне године
1. Формирање радних група				
2. Именовање координатора радних група				
3. Рад у радним групама				
4. Информисање осталих професора и студената о раду радних група				
5. Промоција драфтова процедура и кодекса				
6. Усвајање				
7. Одредити особу којој се могу обратити у случају етичке забринутости или уколико желе да пријаве неправилност. Отворити канале за пријаву неправилности.				
8. Упознавање свих <i>stakeholders</i> са новим процедурама и кодексима.				

Приједлог наставних материјала

- <http://www.fkn.unsa.ba/Portals/0/Nastavnici-dokumenti/Datzer%20D/Otkrivanje%20i%20dokazivanje%20zloupotrebe%20sl.%20polozaja.pdf>
- <http://plac.euinfo.rs/wp-content/uploads/2013/11/glosar-termina-u-oblasti-sukoba-interesa-i-korupcije.pdf>
- <http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/05/Sukob-interesa-vodic-kroz-pojmove-i-zakone-u-BiH.pdf>
- <http://unsa.ba/s/images/stories/AMOB/FMON.pdf>
- http://www.css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs2_policy%20paper%20krivicno%20djelo%20korupcije%20jasmin%20hasic.pdf
- http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/Vodic_za_borbu_protiv_korupcije1.pdf
- http://pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet;jsessionid=34a61ab31e7d26d25510252879db0efad25e774fbc6e8640fe2e48d68e375fe0.e34TbxyRbNiRb40Lb38TbhePa30Pe0?p_id_doc=26801
- <http://plac.euinfo.rs/wp-content/uploads/2013/11/smernice-za-prevenciju-sukoba-interesa.pdf>
- <https://www.scribd.com/doc/77821354/Mito-i-Korupcija>
- <http://fpps.info/nauka/NS%202013/pravo-bezbednost-1.pdf#page=172>
- https://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Zakon_o_sukobu_interesa_u_nesl_precisceni_tekst.pdf
- <http://nubl.org/wp-content/uploads/2014/12/Prof.-dr-Simeun-Vilende%C4%8Di%C4%87-Jovo-Vilende%C4%8Di%C4%87-dipl.-ecc-PRONEVJERE-U-BIJELIM-KNJIGAMA-...prevare-kroz-papire....pdf>

Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност

www.znanjenijeroba.org

Пројекат финансира ЕУ

Пројекат проводи

Партнери на пројекту

 infohouse

